

Kernkwaliteiten SS Turnhal Ellecom

Dit is de opzet van de kernkwaliteiten voor de SS Turnhal bij het landgoed Avegoor op de stand van 27-06-2023.

Inleiding

Het landgoed Avegoor staat in directe nabijheid van het natuurgebied de Veluwezoom. In het verleden was het landgoed in handen van onder andere de Oranjes, die er kwamen voor de jacht. Het uitgestrekte landgoed werd door zowel Ellecommers als ook toeristen als wandelgebied gebruikt. De villa, die nu in gebruik is als hotel, werd in de negentiende eeuw gebouwd. De Nederlandsche Bond van Personeel in Overheidsdienst kocht het landgoed in 1927 en het werd als vakantieoord Troelstra-oord in Ellecom in gebruik genomen.

Avegoor werd tijdens de Tweede Wereldoorlog, zoals veel landgoederen in Gelderland, gevorderd door de Duitsers. Het landgoed Avegoor was aantrekkelijk voor de Nazi's omdat er al een groot gebouw bestond dat zonder grote verbouwing zou kunnen worden gebruikt. Tevens ligt het in een uitgestrekt landschap dat zich goed leende voor oefeningen en exercitie, en tegelijkertijd voldoende rust bood. Het had een goede infrastructuur met een verbinding naar Arnhem, maar was desondanks tamelijk geïsoleerd waardoor de Nazi's hier rustig hun gang konden gaan.

Wat Avegoor bijzonder maakt, is dat de Duitsers hier anders dan op andere landgoederen die gevorderd werden, nieuwe gebouwen lieten neerzetten. Ten behoeve van een opleidingskamp voor Nederlandse SS'ers, kwamen hier barraken, een sportveld en een turnhal. Het sportveld met tribune en het ernaast gelegen exercitieterrein van grint werden gebouwd door 139 Joodse dwangarbeiders. Drie van hen overleefden het zware werk en de onmenselijke omstandigheden niet. De anderen werden naar afloop naar kamp Westerbork vervoerd. Maar 33 van hen overleefden de oorlog.

(Aspirant) Aanhangers van de Nederlandse SS kwamen op de SS-school voor een één tot zes weken durende cursus. Het doel van deze cursussen was ideologische vorming volgens de Nazi-ideologie, paramilitaire training en fysieke training. In de villa werden theoretische cursussen gegeven met de naam 'Wat wil de SS?', 'Nederlandse Geschiedenis', 'Volk en Ras', 'Wereldbeeld en lichamelijke opvoeding' en 'De SS-man en zijn opvoedende taak binnen de volksgemeenschap'.

Voor de fysieke cursusedelen waren de sportfaciliteiten nodig zoals de turnhal die achter de villa verrees. Er werden daarnaast sportwedstrijden tussen de Nederlandse SS'ers en hun Duitse broeders gehouden. Voor deze en andere gelegenheden kwamen Nederlandse bekende sporters naar Avegoor zoals Tinus Osendarp, wielrenner Cor Wals, boxer Sam Olij en Gejus van der Meulen.

Nadat de Duitsers waren verslagen, werd het landgoed ingenomen door de Canadezen en diende het tot 1948 als interneringskamp voor Nederlandse NSB'ers en andere Duitsgezinde. De turnhal was de slaapplek voor de mannen.

Na de oorlog werd het weer een ontspanningsoord: het vakantieoord Middachten. Hier kwamen onder andere stadskinderen uit Rotterdam voor één week vakantie vieren. Zij kregen de unieke kans om te genieten van het licht, de lucht en de zon. Ze waren de hele dag buiten en in de herinneringen van de toenmalige kinderen speelt de natuur een grote rol.

Tussentijds werd de turnhal daarnaast gebruikt voor tenniswedstrijden. Van 1997 tot 2002 werden hier in totaal rond 125 asielzoekers uit Sri Lanka opgevangen. Sindsdien wordt het sporadisch gebruikt door Ellecommers voor sport- en culturele bijeenkomsten.

Kernkwaliteiten

De Kernkwaliteiten van de turnhal zijn

- Gelaagde oorlogsgeschiedenis
- Plek voor fysieke vorming
- Een ontspanningsoord in de natuur
- De turnhal als verbinder
- Intieme grootsheid

Gelaagde oorlogsgeschiedenis

Op Avegoor komen verschillende perspectieven op de oorlog samen. De turnhal is een zichtbaar overblijfsel van de Nederlandse SS en de Nazi-ideologie, ze is getuige van het Joodse leed en tegelijkertijd een plek van genoegdoening en het afzetten van Nederlanders tegen Nazipraktijken.

Het doel van de SS-Schule was om de SS'ers een soldateske levenshouding mee te geven. De Nederlandse mannen die zich aansloten bij de Nederlandse tak van de SS moesten verplicht op een cursus van de SS-school. De cursussen bestonden uit lichamelijke opvoeding en het overbrengen van het gedachtegoed van de SS. In het al bestaande gebouw werden lessen gegeven in de nazi ideologie. De lichamelijke oefeningen die bestonden uit lenigheids- en spierversterkende oefeningen, oefeningen met de medicijnbal en spelen vonden plaats in de turnhal en het buitenterrein.

De niet meer bestaande atletiekbaan aan de voorkant van het landgoed werd in 1942 door 139 Joden aangelegd. Zij verbleven in Villa Irene dat verderop in het dorp lag. Elke ochtend en elke avond werden zij naar Avegoor en terug gedreven, steeds zwakker wordend. Hierbij kwamen drie Joden om, de rest werd nadat de klus geklaard was naar kamp Westerbork vervoerd. Slechts 33 van hen overleefden de oorlog. De atletiekbaan werd door gevangenen van het interneringskamp na afloop van de oorlog weer afgebroken.

Na de terugtrekking van de Duitsers diende Avegoor als interneringskamp van NSB'ers en pro-Duitsers. Het werd als genoegdoening gezien dat juist op deze plaats een verblijfs- en bewaringskamp kwam. Tegelijkertijd wilde men zich afzetten van de onmenselijke Duitsers door de geïnterneerden weliswaar vrij van luxe onder te brengen, maar door ze verder op een humane manier werden behandeld. Ze kregen voldoende te eten en een schone slaapplek en er waren uitdrukkelijk geen Duitse martelaar praktijken. In de turnhal verbleven de geïnterneerde mannen.

Plek voor fysieke vorming

De turnhal laat door de tijd heen de veranderde functie van sport zien. In de tijd van de Nazi's had sport een ideologisch doel en na de oorlog stonden individuele en maatschappelijke doelen voorop bij het sporten.

Sport had een belangrijke rol in de ideologie van de Nazi's. De Wehrsport moest van de mannen gedisciplineerde soldaten maken, die flink wie ein Windhund, zäh wie Leder und hart wie Kruppstahl waren (behendig als een windhond, taai als leer en hard als Krupp staal). De Volkssport moest de bevolking weerbaar maken (en van vrouwen betrouwbare baarmachines). De SS'ers moesten daarbij een voorbeeld zijn voor iedereen. Zij werden neergezet als de elite onder de mannen. Voor dit doel werden geregeld artikelen gepubliceerd in de gelijkgeschakelde pers die gaan over de resultaten van de sportende SS'ers op Avegoor en werden tegelijkertijd bekende sporters in scene gezet.

Op Avegoor werd sport daarnaast gebruikt voor verbroedering tussen Duitsers en Nederlanders. Er waren regelmatig wedstrijden tussen de Brudervolkeren, waar het niet daarom ging om de prestatie te meten, maar om contacten te leggen. De Leistungsrune (een sportabzeichen voor Duitse SS'ers) werd nadrukkelijk ook toegekend aan Nederlandse SS'ers om te benadrukken dat beide naties een gemeenschappelijke strijd vechten.

Na de oorlog behield de turnhal haar functie voor de sport. Voor het vakantieoord Middachten fungeerde het als sporthal en was het daarnaast een tennishal. Ellecommers gebruikten het tevens als sporthal en in directe nabijheid tot de turnhal staat een voetbalveld en een padelbaan. Een gezond en fit lichaam is een individueel doel geworden, waarvoor sport wordt gebruikt.

De sportfunctie is nog steeds terug te zien in het gebouw. De ruime hal is uitermate geschikt om er verschillende sporten uit te oefenen – ook de hoogte is een belangrijk element hierin. Daarnaast had de sportleraar van Avegoor invloed op het ontwerp van de turnhal. In een wensenlijst met tien punten vroeg hij om een grotere ruimte voor de turntoestellen, omdat de geplande ruimte daarvoor te klein was. Dit had tot gevolg dat er een tweede aanbouw aan de hal kwam (wat volgens Hartmann de architectuur niet zou verstoren) en dat de overkapping aan de voorzijde van het gebouw kwam zodat men niet het vuil van buiten mee naar binnen bracht tijdens het exerceren.

Een ontspanningsoord in de natuur

Landgoed Avegoor en de omringende natuur zijn door de eeuwen heen door alle gebruikers hoog gewaardeerd, en voeren als rode draad door het gebruik van deze plek heen. De bossen, heidevelden, zandverstuivingen en met name de heuvel de Posbank in de buurt maken het tot een aantrekkelijke verblijfsoord.

Avegoor staat aan de rand van de Veluwe. De natuur bepaalde het gebruik van het landgoed als jachtgebied en vakantieoord. Daarnaast werd al in de achttiende eeuw begonnen om de natuur op het landgoed zelf vorm te geven. Zo werd een laan en later rondom de villa verschillende parken aangelegd.

De unieke ligging maakte dat de Nazi's het landgoed vorderden. Welke reden er waren om Avegoor vanaf 1941 te gebruiken als opleidingskamp zijn niet bekend, maar het is ervan uit te gaan dat de bosrijke omgeving in oorlogstijd bescherming en ruimte bood voor de activiteiten van de SS'ers. Zo was er een schietbaan, gingen de SS'ers regelmatig exerceren in de bossen en was vanuit het dorp weinig zichtbaar wat zich afspeelde op Avegoor. Dit laatste kwam er ook doordat het landgoed werd afgesloten voor de bevolking.

Na de oorlog kreeg het landgoed haar functie als ontspanningsoord weer terug. Onder andere Rotterdamse stadskinderen kwamen hier voor één week vakantie vieren nadrukkelijk vanwege de gezondheidsvoordelen van de natuur. Tegenwoordig is het een bekend wandel- en fietsgebied.

Natuurbehoud en biodiversiteit, evenals het beschermen van de mensgemaakte elementen tegen de natuur zijn belangrijke onderwerpen geworden.

De turnhal als verbinder

De turnhal was sinds haar oprichting in 1943 een plek van verzameling en daarmee van ontmoeting. Tijdens de oorlog kwamen er SS'ers uit het hele land, ten tijde van de jeugdherberg kwam de jeugd samen, sportwedstrijden brachten sporters bij elkaar en later werden er contacten gelegd tussen asielzoekers en Ellecommers.

In dagboeken van toenmalige SS'ers wordt dit element van het opleidingskamp extra benadrukt. Het kameraadschapsgevoel sprak hen aan, maar ook de kans om met gelijkgezinden te zijn. Zo schreef er een: 'Al met al ben ik heel blij dat te hebben meegemaakt [een cursus pistoolschieten]. Je spreekt zoveel mensen ... waarvan je blij bent eens een week daaronder te kunnen verkeren. Er waren mensen uit het hele land. De een doet dat, den ander dat. Zeer prettige kameraadschapsavond.' Een ander schrijft: 'de Weltanschauung van Dr. Brendel [de leider van het kamp] is geweldig. Ik doe een hele boel nieuwe ideeën op.'

Tijdens haar gebruik voor tenniswedstrijden, kwamen sporters uit het hele land hier samen. Van 1997 tot 2002 deed de turnhal dienst als asielzoekerscentrum. Ellecommers deden vrijwilligerswerk en hielpen op andere manieren. Daardoor mixten de culturen en ontstonden langdurige contacten tussen de asielzoekers en de mensen uit het dorp. Ellecommers kwamen in de hal bijeen bij concerten en andere evenementen waardoor de turnhal bij hen wordt herinnerd als een plek van gezelligheid en ontmoeting ('hier doen we dingen met elkaar').

Intieme grootsheid

De 'Germania-hal', zoals die in de pers na de oorlog werd genoemd, imponeert door haar grootte en geeft tegelijkertijd een beschermend gevoel.

De hal heeft een imponerend effect zowel binnen in de hal, als ook aan de buitenkant. De afmetingen van de turnhal vallen bijzonder op voor wie afdaalt van Villa Avegoor. Dit maakt duidelijk dat de hal een representatieve functie had en de ideologie van de Nazi's weerspiegelde waarin het sterken van het lichaam een centrale rol had.

Ondanks de afmetingen en de vele ramen, heeft de hal een intiem karakter. Dit komt door de overkapping aan de voorzijde en het omliggende groen dat beschermd voor inkijk. Het rieten dak draagt bij aan deze beleving.